

צנרת

שחר פִּיֶשֶׁר

המסה זכתה בציון לשבח בפרס ון ליר לכתיבה מסאית 2025 בנושא "שיבוש"

יוני 2026

שהו תקוע. חסום. לא זז. וזה קורה מהר מדי.

התחושה גואה. הראיות מצטברות. כבר אי-אפשר להמשיך ולהכחיש את הריח, או להמשיך ולקוות שקול הטפטוף, שכמו קוצב את הזמן שאוזל, יחלוף מעצמו. בחילה הולכת וצפה ממעמקי הבטן, מזדחלת במעלה החזה, לופתת את הגרון ואת ההכרה. משהו לא בסדר.

משהו לא עובד שם. מישהו לא עובד שם. אתמול הם ביקשו טופס אחד, היום החליטו שבעצם צריך טופס אחר, ועוד גורמים לך להרגיש אידיוט על שלא ידעת שאי-אפשר להתקדם בלעדיו. כל מה שאתה יודע כרגע הוא שהדבר הזה תקוע, וחייב כבר להתקדם.

מערכת הרכבות של טוקיו היא ישות אורגנית-מכנית מופלאה ביעילותה שנושאת בכל יום עשרות מיליוני נוסעים למאות תחנות על פני אלפי קילומטרים של קווים, והכול בדיוק של עשיריות שנייה. הדבר היחיד שבכוחו לבלום את הגלגלים שלא עוצרים, לשבש את חישובי המערכת המושלמת ולכלוא בקרונות רבבות אנשים מאחריים, הוא היאוש האנושי. הם הציבו פיקוח, שינו את השילוט, את התאורה ואפילו את מוזיקת הרקע בחיפוש אחר הפתרון האופטימלי. הם גם הטילו קנסות עצומים על המשפחות. ועדיין קורה מעת לעת שזרימת העד של ההמונים תיחסם רק בגלל מישהו אחד שהחליט לתקוע במותו את גלגלי המערכת שכבר דרסה אותו בחייו.

הפתרון היחיד שאתה יכול לחשוב עליו כרגע הוא תה צמחים, להקל את מה שמתחולל שם בבטן. אתה בוחן את קרביך, סוקר את הקירות, מרחרח באוויר, כורה אוזן למקור הקול. מצב הסקרים לא מזהיר, אבל שום דבר לא מוכרע. אתה כותב להם מייל שמסביר כמה זה דחוף, מזהיר שהפרויקט כולו בסכנה אם לא יעבור התקציב, ומפציר בהם למהר ולמצוא פתרון. אבל התה לא באמת עוזר, גם לא תחנונים, ולא איומים, לא שילוט, תאורה או מוזיקה, ואפילו לא המחירים שעתידים להיגבות ממי שיישארו אחריו.

משבר אינו כשל של השוק, אלא תנאי הכרחי להתחדשותו המתמדת. לכן אין את מי להאשים כשפרסות השור כפוי השעטה נוחתות על ראשך. שער הדולר צנח. ערכן של התרומות מארצות הברית נחתך. ברגע אחד עתיד העמותה שבנית, ופרנסת כל האנשים שאתה אחראי להם, מושלכים אל אי-הוודאות. משבר אינו סטייה מהמסלול, אלא הדרך לזרוק מרכבת ההרים את מי שאינו מוכן לשאת במחיר הנסיעה. עכשיו החשבון מוגש והבטן שלך מוטחת לכל הכיוונים. טעם מר עולה בגרון. ספק מתקשר לשאול מה עם התשלום. הכעס בקול שלו מוצדק, וכך ימשיך להיות גם כשתסביר שיש תקציב ממשרד החינוך שכבר היה אמור להיכנס מזמן, אבל בגלל תקופת הבחירות הכול עכשיו תקוע בצנרת.

בינתיים המצב בצנרת הפרטית שלך לא יותר טוב. יש בעיה. הבעיה היא שאינך יודע מהי הבעיה, מה מקורה, סיבותיה, השלכותיה, כמה עוד תחמיר, עד כמה זה רע, לאן כל זה הולך, ובעיקר: מה אפשר לעשות. הסתימה היא ללא מוצא. הלחץ הפנימי מצטבר. עם הסבל עצמו ניתן להתמודד, אך לא כשהוא מוכפל בחזקת הפחד שלעולם לא יימצא לו פתרון.

מערכות הבירוקרטיה, הפיננסים והתחבורה המודרניות התפתחו יחד עם מערכות הביוב העירוניות. העיקרון אותו עיקרון: הכול חייב תמיד לזרום בכיוון הנכון, ביעילות מרבית וללא הפרעה. עימן התפתחה תפיסה נוספת של צנרת, הפעם של הנפש. כי ספק אם פרויד היה יכול לחשוב על האלביטי, על שיבתו מזרת האימים של המודחק, של מה שהיה עליו להישאר נסתר ולפתע התגלה, אלמלא החרדה הביתית שפעפעה ממעמקיה האפלים של מערכות הביוב, זו של הבית וזו של ההכרה, הפחד שמא הדבר הבזוי והטמא שירד ונעלם באסלה יפגוש בחסימה, יעלה בחזרה, וכל הטינופת שזורמת במסתרים תפרוץ ותתגלה לפתע.

החשד נופל אפוא על הפינות הנסתרות של הבית. אתה מביא סולם ופנס ובודק את הביודעם, מגלה מים מזרזפים מהתקרה, שלולית עכורה שנקוותה זה מכבר בין הצללים וכתמים שחורים גדולים על הקירות הטחובים. ההקלה שבגילוי מתחלפת בחרדה מפני השתמעויותיו. הבחילה מתגברת. אין לך זמן או יכולת להתמודד עם זה עכשיו. בינתיים תניח דלי מתחת לדליפה, תרסס מטהר אוויר ותלך לבדוק אם כבר הגיעה תשובה ממשרד החינוך.

יש תשובה, והיא שבשביל פניות כאלה אתה צריך להזדהות דרך המערכת. אבל המערכת מעלה ספקות שאתה אכן אתה ודוחה את גישתך עד שיוצגו בפניה נימוקים משכנעים יותר. אתה כותב לבעל הבית שיש נזילה בדירה. הוא עונה שהוא בחו"ל ויטפל בזה כשיחזור. אתה בודק את חשבון הבנק של העמותה, את עדכוני החדשות על הבחירות. הבחילה מציפה. המערכת בעצם צודקת, אתה באמת כבר לא אתה, אתה עכשיו רק הבחילה, עכשיו הבחילה היא כל כולך, היא ספוגה בחדר, היא עוטפת את המציאות, היא הקיום עצמו. קל יותר לדמיין את קץ העולם מאשר את קץ הבחילה הזאת.

המפולת בשווקים היא חלק מתיקון באבולוציה של הדרוויניזם המנייתי, אש האוחזת ביער שנעשה צפוף מדי, מבערת את החלשים והבלתי רלוונטיים ומפנה מקום לחזקים והמותאמים לרוץ עוד ועוד קדימה. והרי זה לא שהדוב נוהג באנשים בפחות אלימות מאשר השור. אז נצטרך עכשיו להחליף צנרת, לסגור

כמה פרויקטים, לעשות צום לניקוי רעלים. ואולי זה בעצם יהיה לטובה, אולי מכאן זה ישתפר והמשבר הזה יהיה עוד פתח ללידה מחדש.

הבטן נלפתת בכאב. משהו מתוכה עולה ופורץ. אתה רץ מבוהל אל האסלה, אבל שום דבר לא יוצא. רק עווית שיעול מכאיבה בגוף דואב גם כך, תחושת צריבה מרה בגרון יבש. קול הטפטוף נמשך ברקע, ואולי זה רק נדמה לך שהוא מהיר יותר מקודם. הריח עומד כבד באוויר. אתה כותב להם במייל שזה לא אפשרי. כותב לבעל הבית הודעה שזה לא ייתכן. מביט אל המים שהחלו לנזול מהתקרה ומסביר להם שהם לא יכולים להיות שם. אתה פונה אל הבבואה האומללה במראה וזועק אליה ממעמקי הווייתך שזה לא אמיתי. ואף על פי כן, הנה אתה שוב על הברכיים, עם הראש בתוך האסלה.

המשבר הפיננסי הראשון בתולדות השווקים המודרניים התרחש כשהבורסה ההולנדית שרק נוסדה גאתה מממונם של מי שהשליכו את יהבם בספקולציות מנופחות על מחירי צבעונים, ולא על ערכם הריאלי של תפוחי האדמה. בתור יושבי ארץ נמוכה ושטוחה, ההולנדים מכירים היטב את הסכנות של גאות חזקה. ועדיין הם מתגאים בצבעונים שלהם יותר מאשר בתפוחי האדמה, סומכים בשאננות את עתידם על אלפי אצבעות ספוקלטיביות שתמיד יעצרו את קריסתם של סכרי התקווה.

שלולית של מים מטונפים שנטפו מהתקרה ונקוו אל מרכז הסלון היא אות מבשר רעות. אימייל חדש בתיבה ממנהל הכספים הוא אות מבשר רעות. נוזל שחור, עכור ומסריח שאתה לא מצליח להפסיק להקיא לכל עבר הוא ראייה לכך שהרעות כבר כאן.

יום אחד, בלי שום התראה, האדמה בברומדינו שבברזיל התלעלעה ושפכה את מעיה על יושביה, קוברת אותם תחת מפולת של בוץ רעיל. מישהו התעלם ממישהו שפישל כי מישהו ראה רווחים ולא אנשים תחת לחציו של מישהו שרק רצה לרצות את המשקיעים וכך הלאה, עד שהחרא צף וכוחו של סכר מאריניו המוזנח לא עמד לו להכיל את הטבע האנושי, וכך השתחררו מיליוני קוב של שפכים תעשייתיים מזוהמים והטביעו תחתם מאות אנשים ויצרו בכל האזור נזק בלתי הפיך.

בחדר המיון אתה מקבל עירוני נוזלים, כדי שלא ייגרם נזק בלתי הפיך. מנהל הכספים כותב שהארגון צריך אותו דבר רק עם מזומנים, ומאותה סיבה. הוויכוח הפוליטי בטלוויזיה שבאולם ההמתנה מיזדרדר לתהומות חדשים, כמו שער הדולר. אחר כך הפרשנים מסבירים בארשת חמורת סבר שייתכן שהגרוע מכול עוד לפנינו. גם הארשת של הרופא שבדק אותך לא בדיוק משרה אופטימיות.

ניו יורק, ששמה לפנינו היה ניו אמסטרדם, נבנתה במקום נמוך ושטוח. מבנה הרשת של העיר תוכנן כמערכת הובלה אופטימלית שמניעה בעיילות ובמהירות אנשים וסחורות: מפיות הרציפים לרוחב תעלות הרחובות, מעלה ומטה לאורך עורקי השדרות הרחבים, ומשם שוב לאורך כל הוורידים והנימים של האורגניזם העירוני. כיום המנגנון הזה מעכל לתוכו מיליוני בני אדם וטריליוני דולרים בכל יום, מפרק אותם למרכיביהם, מנצל את האנרגיה שלהם עד תום ולבסוף מפריש החוצה, כלומר לניו ג'רזי, את תוצרי הלוואי הבלתי נעימים של התהליך. המלכוד, כמו בכל מערכת עיכול, הוא שעל מנת להמשיך לנוע אסור לעצור. אם המכונה נתקעת, אם התנועה המתמדת נחסמת, לא יעבור הרבה זמן בטרם תקרוס.

איפה עובר הצינור הראשי? האינסטלטור המבוגר מכווץ את גביניו בריכוז בשעה שהוא מנסה, כמו שרלוק הולמס שרברבי, להתחקות אחר מסתריה הנכלוליים של צנרת הבניין, מקיש על הצינורות הישנים. נצטרך לעשות לך צילום, אומר הרופא אפור השיער באותו טון, מקיש לך על הבטן ומביט בה כחוקר המביט בחשוד שמנסה להסתיר משהו. אי-אפשר עוד להימלט, כותב מנהל הכספים, אנחנו צריכים לעשות הערכה תקציבית מחודשת ולקבל החלטות קשות.

בעבור מי שחיו בלונדון בשנת 1666, השריפה העצומה שכילתה אלפי בתים הייתה אסון בלתי נתפס. בעבור מי שחי בה מאז ועד היום, יש להודות, היא הייתה ברכה גדולה שפינתה סמטאות ימי ביניים מוכות עוני, דבר ועכברושים מדַרְקָה המודרנית של העיר שתהיה לבירתה של אימפריה. ככה זה, תשאלו גם בברלין שנבנתה מחדש אחרי שנכתשה במלחמת העולם השנייה. אך מובן שבזמן אמת אין בזה נחמה בעבור מי שעולמו עולה בלהבות ואלפי טונות של חומר נפץ ניתכים ללא הרף על ראשו.

יכול להיות שאין מנוס מלקדוח בבטון, אומר האינסטלטור. יש סיכוי טוב שתצטרך ניתוח, אומר הרופא. לא תהיה ברירה אלא לקצץ במשכורות, לצמצם פעילות ולשחרר אנשים, אומר מנהל הכספים. כדי שיהיה טוב יותר, לפעמים צריך שקודם יהיה גרוע יותר, מסבירים הפרשנים בטלוויזיה, בלי לדעת מי בהיסטוריה חשב כך ולאן זה הוביל אותו. מי שאין בליבו כאוס, מזכיר לך ניטשה, לא יוכל לברוא כוכב מנצנץ. אבל הלב שלך טובע בתוך התוהו ובוהו הגועש סביבך ובתוכך, ואין שום ניצוץ שיאיר את הדרך באפלה. באו הדברים עד משבר, ואין כוח ללידה. אתה מתחיל כבר לחשוש מפני הגרוע מכול.

לפני שהגיע סופו של האפרטהייד בדרום אפריקה, הלבנים שם חשבו שבעבורם זה יהיה הגרוע מכול. הם ראו מה קרה כשרודזיה הפכה לזימבבואה, וגם אלו מקרבם שבעצמם התנגדו לאפרטהייד היו משוכנעים שביום שבו ייפול יקומו עליהם השחורים ויגבו את מחיר נקמתם המוצדקת על שנים של דיכוי. אבל כשזה קרה, זה לא קרה כמו שהם חשבו שזה יקרה. "כולנו למדנו שיעור", אמר לך פעם אחד מהם. עד עצם היום הזה הוא גר מאחורי גדרות חשמליים ולא עוצר באור אדום בנסיעות ליליות דרך יוהנסבורג, אבל הוא גם יודע שהמציאות תמיד נושאת בחובה יותר אפשרויות מכפי שהיא מגלה, ושלהיסטוריה צפונים תמיד נתיבים שונים מאלה שנדמה שאליהם היא נעה בלית ברירה. מרגע שהשתחררתי מהאמונה שיש דברים שהם הכרחיים, הוא ינמק את האופטימיות חסרת הבסיס שלו, השתחררתי גם מהאמונה שיש דברים שהם בלתי אפשריים.

הצילום שולל את החשש העיקרי. החיישן גילה את מקור הנזילה, והאינסטלטור הרגיע שיצטרך לשבור פחות קירות ממה שחשב. מנהל הכספים מתקשר לבשר בהתרגשות שהכסף ממשרד החינוך סוף סוף נכנס. בדרך החוצה מבית החולים סקרי הבחירות על המסכים מראים שיש אפשרות לשינוי לטובה, ואפילו הדולר מחזיר לאיטו את הצבע הירוק ללחיו.

תנשום עמוק, אומרת המדריכה, תתמקד בתנועת האוויר דרכך. סגור לרגע את השיבר ואז פתח שוב, צועק אליך האינסטלטור שעמל בתכליתיות על גג הבניין. קח את אלו פעמיים ביום, לשלושה ימים, ותקפיד לאכול הרבה סיבים. תתקרקע, תרפה, תן לכל מה שהצטבר בתוכך לזרום החוצה. יש לנו איך לשלם משכורות בחודשים הקרובים, ואחר כך יש לי כמה מחשבות יצירתיות על מה אפשר לעשות הלאה,

יכול להיות שהטלטלה הזאת היא הזדמנות לבנות דברים אחרת, לקפוץ מדרגה. בינתיים תחזור לנשימה, היא מזכירה, פנימה והחוצה, למעלה ומלמטה, מלא וריק, חיים ומוות, מעגל הזרימה הנצחי שתמיד היה ותמיד יהיה.

אבל מה קורה כשהזרימה תקועה, כשהמעגל שבור, עקור מצירו? מה קורה ברגעים האלה, כמו שאומר גראמשי, שבהם הישן גוסס אבל החדש עוד לא מצליח להיוולד? כשההיסטוריה עצמה בהיריון, היריון בסיכון, יושבת על המשבר עם צירים שנעשים תכופים, אלימים ומסוכנים, לא מצליחה להתקדם ולא יכולה לסגת? אנחנו צועדים, היא אומרת, על גשר שנבנה תחת צעדינו ומתפרק מאחוריהם. אבל, אתה מתעקש, מתי מגיע הרגע שבו כבר אי-אפשר לעכל את מה שבישלנו לעצמנו, שבו הנגע כבר פשה בכל הקירות והדרך היחידה לטהר את הצנרת העקומה והמורעלת היא רק להרוס ולבנות מחדש? מתי מגיעה הנקודה שבה מחיר התיקון נעשה לגבוה מעלות ההחלפה?

כשהחליפו את מקורות המים של העיירה פלינט במישיגן מישהו חסך בעלויות התאמת הצנרת, וכתוצאה מכך המים בברזים של כמאה אלף איש נעשו, בלא ידיעתם, רעילים. כשהמים היו צהובים, אמרו להם להרתיח. כשהם העלו ריחות מוזרים הציעו להם פילטרים. כששיעור התינוקות והילדים עם בעיות התפתחות בעיר נסק, אמרו שאין ראיות שזה קשור במים. בינתיים הלכה העופרת והצטברה במשך שנים בדמם של התושבים, כשאחת ההשפעות המרכזיות של ההרעלה המתמשכת על מוחם היא אובדן מוחלט ובלתי הפיך של כל אמון בכל גורם סמכות, לעיתים אפילו בכל האנושות.

הבעיה אינה בכך שהמערכת מקולקלת וזקוקה לתיקון, אלא בכך שבכלל איבדנו את האמונה בעצם האפשרות של מערכת מתוקנת. כוונתך, היא מתקנת, שאתה איבדת את האמונה ביכולת שלך לתקן. ומה אם מלכתחילה לא הייתה לי אותה? אז זה אומר שמקורות המים שלך מורעלים כבר יותר מדי זמן. עצום את העיניים ותמשיך לנשום עמוק.

אבל האם זה אומר שהגיע הזמן לאמץ תזונה חדשה? לחפש דירה חדשה? עבודה חדשה? מדינה חדשה? עתיד חדש? עצמי חדש? לצאת לדרך בלי לדעת לאן? לעבור את הפרידה מכל מה שהיה ומכל מה שכבר לא יהיה, את האבל והסבל, את ההסתגלות וההתאקלמות מחדש, לטובת משהו שעוד מסתתר מאחורי הווילון האטום של העתיד? מה שהזחל ראה כסוף, היא מדקלמת, העולם עוד יראה כפרפר.

אבל מה אם הזחל לא רוצה להיות פרפר?! מזדעק קול הגולם בתוכך. מה אם טוב לו קרוב וצמוד לקרקע המוצקה והבטוחה, לזחול על הגחון ולהתפטם בנחת מתפוחי האדמה שלו, בלי פנטזיות ספקולטיביות על צוף פרחים? מה אם הוא בכלל מפחד מגבהים? לפעמים, פוקחת המדריכה לפתע את עיניה ומביטה עמוק אל תוך שלך, הרצון לעוף מתעורר רק כשאתה מוצא את עצמך מעל תהום. ומה אם הכוח לזנק לא יתעורר, או יתעורר מאוחר מדי, כשהצפרדע כבר תהיה מבושלת? אולי תמצא את החירות שאתה מחפש, היא מחייכת, רק בנקודה שבה כבר לא תישאר לך ברירה אלא לבחור בה.

בנקודה שבה כל האפשרויות האפשריות הן בלתי אפשריות, כשהמציאות תקועה, כשהמבואות סתומים ושערי האופק נעולים, יש רגע שבו האפשרות הבלתי אפשרית היא המוצא האפשרי היחיד. כשגלגלי השיניים תקועים והמנגנון לא מתפקד, כשנדמה שכל מאמץ להשיב שליטה רק מחיש את השקיעה,

האפשרות לשינוי ולזינוק קדימה תופיע בהכרח כהפתעה בלתי צפויה, כרעידת אדמה פתאומית שמשחררת מתח טקטוני שנבנה בחביון לאורך עידנים, ותהפוך בהרף עין את הבלתי אפשרי לבלתי נמנע. שוקי התקווה האנושיים שורדים ומשגשגים רק בזכות האמונה הזאת, שכפי שהמשבר בהכרח יגיע - כך בהכרח יבוא גם התיקון.

אז האם זו באמת חומת בטון אימתנית שחוסמת את האופק, או שמא רק גיר גבס דק צבוע צללים מאיימים? לפעמים אפשר לגלות פרצה נקודתית, צוהר חולף למשהו אחר, אבל לפעמים הדרך היחידה באמת לגלות מה מחכה מעבר לבריקדות הפרושות על פני העתיד תהיה לרוץ היישר לתוכן, בכל הכוח, ועם הראש לפניכם. אולי זה יכאב, אולי רק מי שינסו אחרינו יצליחו לבסוף לפרוץ קדימה, אבל הרי אם הייתה לנו ידיעה מראש זו לא הייתה בחירה חופשית, בחירה בחופש, הימור חסר ודאות. בכל מקרה, זה עדיף על להמשיך ולבלוע את הבחילה, לנשום את האוויר החנוק והמתעפש, ולהמתין בחוסר אונים, שפופים על הברכיים, לכל מה שבאופן בלתי נמנע עוד ישוב ויצוף.

שחר פישר הוא ראש בית מדרש אחד העם בירושלים. מסיים בימים אלו דוקטורט בבית הספר ללימודי תרבות באוניברסיטת תל אביב, פעיל ויזם חברתי, מחנך ומרצה במסגרות שונות.
